

Kwaadspreken of morren over elkaar

(iets wat zelden moet gebeuren)

Bijdrage 6 over Franciscus van Sales, door Wim Collin

Het overkomt iedereen wel eens dat hij of zij kwaadspreekt of mort over iemand die ze kennen, maar dit zou niet te vaak moeten gebeuren. Met deze uitspraak bewijst Sint Franciscus van Sales dat hij de menselijke kant van het bestaan goed kent. Het is hijzelf die letterlijk de woorden van de titel schrijft, in een van zijn brieven, ook wat er tussen haakjes staat.¹ Het lijkt erop dat hij er zich volledig van bewust is dat we de ene keer de rol van slachtoffer opnemen, als iemand kwaad over ons spreekt, en dat wij het de andere keer zelf zijn die oordelen over het doen en laten, over het zijn van anderen. In beide gevallen, zoals de bisschop van Genève zegt, moet dit niet te vaak, zelfs zelden gebeuren. “Mensen moeten”, zo schrijft hij in de *Inleiding tot het devote leven*, “als bijen samenkomen om de honing van een goed en deugdelijk gesprek te smaken en niet als een bende wespen, die zich aan afval en vuilnis te goed doen”².

De mensen die morren en roddelen zijn als “snelstromende rivieren die alles met zich meesleuren wat ze op hun weg tegenkomen. Mensen van de wereld spreken vrijuit over alles, vertellen luid en duidelijk over de zonden en gebreken van hun naasten, zaaien tweedracht, tonen kwade wil en koesteren dodelijke haat, behoeden zich helemaal niet voor afkeer en houden niet op om anderen verdrietig te maken of iets kwaad te doen aan degenen die ze haten”³.

Franciscus van Sales is heel duidelijk over dit onderwerp: morren of roddelen is zonde.⁴ De hardste woorden die gericht zijn op het veroordelen van het niet erg nobele geklets zijn te vinden in de *Inleiding tot het devote leven*. Wanneer hij spreekt over laster schrijft hij: “Lichtvaardig oordelen heeft onrust, minachting voor de evennaaste, hoogmoed en zelfvoldaanheid tot gevolg, maar het ergste dat eruit voortkomt is het kwaadspreken, de pest van de menselijke samenleving. Als ik één van de gloeiende kolen van Gods altaar had, dan zou ik er de lippen van de mensen mee aanraken om ze te zuiveren van hun boosheid, om ze te reinigen van hun zonden”⁵.

De verschikkelijksten onder degenen die roddelen zijn zij die eerst het gesprek openen met valse en tendentieuze eerbewijzen: ze eren de anderen met mooie en nobele woorden om dan, heel plots, wie weet om welke reden, kwaad te spreken. Ze zijn als boogschutters: “Een boogschutter trekt de pijl op zijn boog zo ver mogelijk naar achteren om hem vervolgens met des te meer kracht weg te schieten. Zo doen zulke kwaadsprekers ook. Zij houden hun liefdeloze woorden zo lang mogelijk achter, maar dan stoten zij ze krachtiger dan ooit naar voren en laten ze diep indringen in de harten van de luisteraars”⁶.

¹ *Lettre DCCCXVII*, Œuvres: Tome XV, Lettres: Vol V, 288.

² FRANCESCO DI SALES, *Filotea. Introduzione alla vita devota*, R. BALBONI (a cura di), Roma, Città Nuova, 2009, 200. (=IVD) (IVD III, 27)

³ FRANCESCO DI SALES, *I trattenimenti. Colloqui con le sue Figlie*, R. BALBONI (a cura di), Roma, Città Nuova, ²1993, 285-286 nota 43.

⁴ IVD III, 27.

⁵ IVD III, 29.

⁶ IVD III, 29.

Uit wat we tot nu toe geschreven hebben, valt onmogelijk te ontkennen dat Franciscus van Sales een afkeer van het geroddel heeft gehad, maar als hij over dit thema schrijft, is zijn doel niet alleen om het kwaadspreken te veroordelen maar ook om aanwijzingen te geven over de redenen waarom dit gedrag zich voordoet en hoe het ontstaat. Hij wil ook aanwijzingen geven over de manieren waarop het mogelijk is het te vermijden en te voorkomen.

Redenen om het te doen en redenen om het niet te doen

In *Filotea* geeft Franciscus van Sales een lijst met redenen waarom mensen de neiging hebben om te roddelen, te morren en vooral te oordelen over anderen. “Er zijn harten die van nature zuur zijn, bittere naturen, harde karakters: ze maken alles bitter en zuur waar zij mee te maken hebben. [...] Bij anderen komt het lichtvaardig oordeel niet voort uit bitterheid maar uit hoogmoed. Zij denken dat zij hun eigen aanzien verhogen naarmate zij het aanzien van anderen neerhalen. [...] Weer anderen lijken beslist niet zo hoogmoedig, maar zij genieten met een zelfvoldane vreugde van de slechte eigenschappen van iemand anders, omdat zij dan menen meer te kunnen genieten van de goede eigenschappen die zij zelf menen te bezitten. [...] Dan zijn er ook nog die lieden die zich mooier willen voordoen dan ze zijn, die zichzelf willen vrijpleiten van hun fouten en die de stem van hun geweten tot zwijgen willen brengen, dit allemaal door royaal te verklaren dat zijzelf natuurlijk bepaalde fouten hebben, maar dat anderen even grote of nog grotere gebreken bezitten! [...]. Zogenaamde moralisten [...] bestuderen met een enorm plezier zeden en gewoonten van allerlei mensen om hun eigen geest te scherpen. [...] Nog anderen oordelen uit hartstocht. Zij vinden alles goed waarvan zij houden en alles slecht wat zij haten. [...] Angst, eerzucht en andere geestelijke zwakheden dragen ook vaak bij tot het vormen van verdenkingen en lichtvaardige oordelen”⁷.

Franciscus nodigt zijn luisteraars in een preek uit om hun tong in bedwang te houden: “O brutale tong, je zegt wat je niet weet, en door het te zeggen, begin je het te geloven, en door het te geloven bevestig je het, en door het te bevestigen sterk je je eigen overtuiging”⁸. Slecht spreken is als een doodlopende straat. Het is niet zinvol om over iemand te roddelen, want als we klagen, zijn we nooit klaar: “we beginnen steeds opnieuw en herhalen onze eindeloze klachten en ongenoegens”⁹. Als we slecht over iemand spreken, erkennen we dat we op geen enkele manier een oplossing voor het probleem kunnen vinden, we zijn verstrikt in negativisme en we geven anderen, en vooral onszelf, geen uitweg.

Allereerst is het gepast om aan de ander te denken. Het is een feit dat morren anderen schade berokkent. Franciscus schrijft in de *Filotea*: “Let heel goed op dat je zelf geen ongepast woord laat ontsnappen; zelfs als je het niet met een slechte bedoeling zegt, kunnen degenen die het horen het zo opvatten. Als het ongepaste woord in een zwak hart valt, wordt het groter en groter als een druppel olie op een stuk stof”¹⁰. En de bisschop vervolgt met woorden die slechts op één manier kunnen worden geïnterpreteerd: een tong die gifwoorden vormt en ze uitspreekt is een moordende tong.¹¹ Franciscus bevestigt dus dat we in de eerste plaats naar onszelf moeten kijken, en niet naar

⁷ IVD III, 28.

⁸ CXLI. Sermon pour le jeudi après le premier Dimanche de Carême, Œuvres: Tome VIII, Sermons: Vol II, 351.

⁹ *Lettre DCCCXVII*, Œuvres: Tome XV, Lettres: Vol V, 288.

¹⁰ IVD III, 27

¹¹ Cfr. IVD III, 27.

anderen: “Het is absoluut noodzakelijk om anderen niet te veroordelen: laten we in plaats daarvan eerst onszelf beoordelen”¹².

In alle geschriften, pamfletten, brieven en aanwijzingen voor de Visitandinnen is het duidelijk dat men niet slecht over anderen mag spreken en de reden is heel eenvoudig: “Hoe gelukkig zijn degenen die niet morren, omdat het hen nooit aan iets ontbrak!”¹³ Hij die niet roddelt of kwaadspreekt is gelukkig. Hij die het wel doet, is als iemand die is gebeten door een slang en het gif wordt nooit verwijderd.

Welke is de fundamentele reden waarom we kwaadspreken?

Voor de kerkleer van de liefde van God is de fundamentele reden waarom iemand roddelt of mort heel eenvoudig: “Het is het teken van een hart dat nog niet echt gezond is”¹⁴. Een hart dat geen vrede heeft met zichzelf, kan alleen maar kwaadspreken; een hart dat zichzelf niet accepteert, roddelt. Franciscus van Sales bevestigt dat we vaak in ons hart klagen, droevig zijn over onze eigen situatie, denkend hoe ondraaglijk die is, “maar hoeveel mensen zouden graag hun leven willen wisselen met het onze? Het is echter niet zozeer die kwaadheid die ons pijn doet, maar meer onze eigendunk die verergert wat ons niet behaagt”¹⁵.

Dit maakt meteen duidelijk dat de persoon die slecht spreekt of roddelt, niet alleen in de fout gaat, maar ook aan zichzelf moet werken. Franciscus vraagt zijn lezer: “Hoeveel dingen doen we waardoor we de rust van ons hart verliezen?”¹⁶ Als de mens in vrede is met zichzelf, hoeft hij geen boze tong te hebben.

Zonder al te veel in detail te treden en naar andere redenen of motivaties te zoeken, praat Franciscus van Sales over wat er moet gebeuren om zelf niet te roddelen of wat we kunnen doen om te vermijden dat we zelf het voorwerp zijn van roddels van anderen.

Oplossingen voor wie kwaadspreekt

Franciscus hamert er sterk op dat de manier van spreken en dus ook de manier om zich te gedragen, moet veranderen: “Spreek langzaam, op een zachte toon; zorg ervoor dat al je daden en je woorden in stilte uitgedrukt worden, vredig en niet abrupt of te energiek. Veel moet gezegd worden in stilte, door bescheidenheid, rust, gelijkwaardigheid en geduld. Reageer niet te snel, maar reageer zachtjes, nederig, zonder echter gerechtigheid en redelijkheid op te geven”¹⁷.

Aan een zuster van de Visitatie gaf hij enkele zeer praktische aanwijzingen om te voorkomen dat zij in de valstrik van het geroddel zou trappen. Sommige van deze regels¹⁸ kunnen in onze dagen nog steeds helpen in veel situaties:

¹² IVD III, 28; Cfr. *Institution des Religieuses de Sainte Marie par Mr de Genesve*, Œuvres: Tome XXV, Opuscules: Vol IV, 521vv.

¹³ XLIII. *Autres avis spirituels a une personne vivant dans le monde*, Œuvres: Tome XXVI, Opuscules: Vol V, 353.

¹⁴ *Lettre DCCCXVII*, Œuvres: Tome XV, Lettres: Vol V, 288.

¹⁵ XLIII. *Autres avis spirituels a une personne vivant dans le monde*, Œuvres: Tome XXVI, Opuscules: Vol V, 353.

¹⁶ *Troisième entretien. Sur la fuite de Notre Seigneur en Egypte*, Œuvres: Tome VI, Les vraies entretiens spirituels: 46.

¹⁷ *Lettre MMLXXXV*, Œuvres: Tome XXI, Lettres: Vol XI, 169.

¹⁸ Cfr. XXXI. *Avis a une Religieuse de la Visitation sur les vertus qu'elle doit surtout pratiquer*, Œuvres: Tome XXVI, Opuscules: Vol V, 322-323.

- Niet roddelen [...], spreek goed over iedereen en klaag over niemand.
- Vertel anderen nooit wat je over ze hebt horen zeggen.
- Zeg niets wat anderen beledigt of bespot.
- Behandel iedereen met liefde en naastenliefde.
- Veroordeel niemand, dus vergeef altijd, zowel voor jezelf als voor anderen.

En als er kwaad wordt gedaan, moet degene die kwaad heeft gedaan absoluut om vergeving vragen. “Wie ten onrechte de goede naam van zijn naaste bezoedelt, is - naast de zonde waarmee hij zichzelf heeft besmeurd - verplicht de schade te herstellen die hij door de lastercampagne heeft aangericht”¹⁹.

Aangezien de ware oorzaak van het kwaadspreken in het hart te vinden is, is de volgende stap die Franciscus vraagt, juist de bekering van het hart. Een oppervlakkige ingreep is niet genoeg: “Er zijn sommigen die hun tong goed zullen besnijden [om geen kwaad meer te kunnen spreken] en die zullen uiteindelijk een zeer grote en diepe stilte bewaren, maar ze zullen nog altijd grommen en mopperen in hun hart, ze zullen hun hart vol laten lopen van gemompel en geroddel. Ach, mijn lieve zielen, wat doen jullie toch? Het kwaad zit verborgen in het hart en dus is het niet genoeg om de tong te besnijden; de besnijdenis moet worden gedaan in dit deel waaruit deze klaagzangen, de afgunst en slechte gevoelens worden geboren, de besnijdenis moet worden gedaan op de plaats die ziek is [dus het hart moet zich bekeren]”²⁰. In feite schrijft hij in de *Inleiding tot het devote leven*, waarbij hij de evangelist Mattheüs parafraseert: “Onze Lieve Heer, die onze gedachten kent, zei dat de mond overloopt van wat in het hart leeft”²¹.

Oplossingen voor degenen die het voorwerp zijn van laster

Tallose keren vinden we in de correspondentie van Francis van Sales antwoorden op de vraag: “Wat moet ik doen als ze kwaad over mij spreken?”

Allereerst is het belangrijk om ervoor te zorgen dat we onszelf zijn, zonder dat we anderen redenen geven om over ons te roddelen, slecht te spreken of ons uit te lachen. Dit is het fundamentele uitgangspunt. Franciscus is daar heel eerlijk in: het is niet goed om mensen te provoceren.²² Franciscus, die vaak en indringend spreekt over zoetheid, liefde en gevoeligheid, die schrijft in vergelijkingen van zachte en sierlijke beelden, over bijen en honing, toont zich echter nogal rigide en standvastig in zijn overtuiging: “Een sterk hart moet alleen om ernstige dingen huilen”²³.

De minste tegenwind mag ons niet storen, “geef geen gewicht aan beledigingen en veracht laster. Dit is meestal een veel effectievere remedie dan wrok, betwisting, wraak: minachting maakt dat de aantijgingen makkelijk verdampen”²⁴. We moeten er absoluut naar streven niet toe te geven aan provocaties en niet te reageren op de laster van anderen. “Allerlei aanvallen verdwijnen in de

¹⁹ IVD III, 29.

²⁰ *LII. Sermon pour la fête de la Circoncision*, Œuvres: Tome X, Sermons: Vol IV, 150.

²¹ IVD III, 27.

²² Cfr. *Lettre DXXXV*, Œuvres: Tome XIV, Lettres: Vol IV, 168; *Lettre DLXXXIX*, Œuvres: Tome XIV, Lettres: Vol IV, 284.

²³ *Lettre DCCCXVII*, Œuvres: Tome XV, Lettres: Vol V, 288.

²⁴ IVD, III, 7; cfr. *Lettre LXXII*, Œuvres: Tome XI, Lettres: Vol I, 203; *Lettre MDCCCLXXVI*, Œuvres: Tome XX, Lettres: Vol X, 230.

wind als rook, en hoe sterker de wind, hoe eerder ze verdwijnen”²⁵. We moeten niet zijn zoals degenen die voor elk licht pijntje naar de dokter gaan om medicijnen te vragen.²⁶ Niet reageren op provocaties lijkt het meest effectieve: “krokodillen vallen alleen diegenen aan die bang voor hen zijn”²⁷.

Het heeft daarom geen zin om een agressieve houding aan te nemen ten opzichte van tegenstanders: ze zullen alleen nog meer worden gestimuleerd in hun slechte intenties. Franciscus adviseert om zachtjes te reageren op hun geroddel: “De beste manier om de ruïnes die ze maken te herstellen is om hun taal te verachten en erop te reageren met heilige bescheidenheid en medelijden”²⁸. Wanneer iemand bescheiden en met liefde luistert naar vernederingen, worden ze een zegen.²⁹ Men moet ook geen wrok koesteren; in feite vergelijkt hij beledigingen en laster met de baard: door de beledigingen worden ze als het ware geknipt. Maar de baard groeit gemakkelijk terug zonder enige blijvende schade aan te richten. Het knippen van de baard maakt hem alleen maar sterker en versnelt de groei.³⁰ Beledigingen en roddel zorgen er dus voor dat we sterker worden.

En in het geval dat de beledigingen ons wel diep raken en ons kwetsen, biedt de bisschop van Savoia enkele eenvoudige aanwijzingen: 1) wees niet ontmoedigd; 2) luister rustig; 3) bid tot de Heer; 4) vraag een wijs iemand om advies; 5) doe wat je denkt dat nodig is om te doen; 6) vertrouw op de Goddelijke Voorzienigheid.³¹

Dit laatste is erg belangrijk voor Franciscus van Sales: Gods bescherming in deze situaties zal nooit ontbreken.³² Hij schrijft aan een Italiaanse dame in het Italiaans: “Als iemand op de een of andere manier slecht over je spreekt dan zal de Goddelijke Voorzienigheid daar snel een einde aan maken, zoals ze meestal doet voor haar dienaren”³³.

²⁵ *Lettre CMXXX*, Œuvres: Tome XVI, Lettres: Vol VI, 22.

²⁶ IVD III, 7.

²⁷ IVD III, 7.

²⁸ *Lettre MXCIII*, Œuvres: Tome XVII, Lettres: Vol VII, 14; cfr. *Lettre DCCCLXXXIV*, Œuvres: Tome XVI, Lettres: Vol VI, 22; *Lettre MMV*, Œuvres: Tome XXI, Lettres: Vol XI, 57;

²⁹ *Lettre MDXXIX*, Œuvres: Tome XVIII, Lettres: Vol VIII, 400.

³⁰ *Lettre MDCCCLXXVI*, Œuvres: Tome XX, Lettres: Vol X, 230; cfr. IVD III, 7.

³¹ *Lettre MDLIX*, Œuvres: Tome XIX, Lettres: Vol IX, 34-35.

³² *Lettre MXCIII*, Œuvres: Tome XVII, Lettres: Vol VII, 15.

³³ *Lettre MCDXCIX*, Œuvres: Tome XVIII, Lettres: Vol VIII, 337. Trad. “E se nascerà qualche calunnia, o qualcuno parlerà male di te, la Divina Provvidenza presto porrà fine a ciò, perché così fa la Divina verso coloro che credono”.